

Beste Elly,

In de eerste plaats moet ik mij verontschuldigen dat ik de typewriter gebruik maar ik heb de bedoeling om je een heel lange brief te schrijven en het zal me te lang duren om dat bij hand te doen. Daarnaast schrijven wij hier de letters anders dan we het in Nederland gewoon waren en het zou een beetje moeilijk zijn om mijn schrijven goed te volgen. Ze zeggen dat typen een letter te onpersoonlijk is, maar dat moet je maar niet zo beschouwen. In wezen is deze brief juist heel persoonlijk.

Van moet ik mij vervolgens verontschuldigen voor taalfouten die waarschijnlijk in de letter zullen sluipen. Ik spreek heel weinig Nederlands en schrijven doe ik het helemaal niet meer en dus zal het niet te verwonderen zijn als er zo nu en dan eens een fout of een Engels woord in komt. Well, here we go.

Het moet me van mijn hart en ik moet je vertellen wat de kaart, welke jullie vanuit Israël, naar aanleiding van de herdenking van Joop Westerweel aan mij hebben gezonden, voor mij betekent.

Het was alsof ik plotseling twintig jaar terug geplaatst werd en al de herinneringen van die tijd weer werkelijkheid werden. Een lange reeks van beelden uit het verleden flitste door mijn geheugen, beelden welke ik dacht verloren te hebben of met opzet, als onbelangrijk zijnde, vergeten wilde en had weggeborgen in de donkere diepten van mijn geheugen. Gebeurtenissen, welke in die tijd zulk een grote belangrijkheid hadden, waren nu zo vertelde ik mijzelf van geen betekenis meer en waren eigenlijk dode dingen geworden: verleden tijd!

En dan word je plotseling geconfronteerd met het feit dat tussen al die beelden en herinneringen van het verleden één ding werkelijkheid en levend is gebleven: de vriendschap en warme gevoelens welke gedurende de oorlog zijn gegroeid.

Na de oorlog en vooral nadat we naar Australië zijn gemigreerd hebben we die vriendschap erg gemist, beschouwden we ze dood en verloren. Ik heb geschuwd nog bestaande vriendschappen te testen voor hun waarde omdat ik in vele gevallen reeds had ondervonden dat de omstandigheden van die tijd geen plaats lieten tot zulke gevoelens; ook omdat ik bang was weer geplaatst te worden voor een volgend feit van een weggevalen vriendschap. Het is, zo vond ik, beter de herinnering aan een goede en mooie vriendschap in je hart te bewaren waar je ze in tijden van grote nood en eenzaamheid weet te vinden om je er weer bovenop te krijgen dan om de zekerheid te hebben dat ze verloren zijn gegaan. Het is goed om, wanneer je door onoverkomenlijke moeilijkheden het geloof in het leven dreigt te verliezen, in staat te zijn in het verleden terug te grijpen en daar de ingrediënten te vinden om dat geloof te behouden.

Toen we besloten Nederland te verlaten en in een ander land te trachten een nieuwe toekomst op te bouwen, hebben we dat gedaan met volkomen andere bewegredenen dan toen jullie jonge mensen besloten naar Israël te gaan. Zij volgden hun ideaal en de roep van hun hart om in dat land van hun dromen een nieuw levensbeginsel te stabiliseren, om tezamen met duizenden anderen hun gemeenschappelijk geloof te gaan verwezenlijken. Zij hadden een helder en duidelijk beeld van wat hun stond te wachten en volgden hun ster naar het Oosten.

Ik ben gevluht!

Ik ben gevluht om het verleden en al de teleurstellingen van na de oorlog te kunnen vergeten. Gevlucht omdat mijn geloof in de toekomst ondergraven was, omdat mijn zelfvertrouwen zulk een grote knak had gekregen, om het grote verdriet om alles dat ik niet had kunnen behouden en verloren was gegaan te herplaatsen met een nieuw geloof in de toekomst. Gevlucht omdat ik in Nederland geen kans meer zag mijzelf terug te vinden.

Wat is vooraf gegaan aan deze vlucht?

Het is noodzakelijk het antwoord op deze vraag zorgvuldig en nauwgezet te definiëren als je wil begrijpen wat er toen in mij is omgegaan en wat er nu op dit ogenblik, in mij omgaat, mij zo diep beroert.

Het werk dat we gedurende de oorlog hebben gedaan was een natuurlijk gevolg van karakter, bereidheid en diepgewortelde idealen en levensopvatting. Tegenover de beestachtigheid van de oorlog hebben wij de menselijke waardigheid gesteld en daarin de kracht gevonden om te vechten voor een betere wereld waarin de beginselen van een menselijkheid en humaniteit de basis zouden vormen voor een rechtvaardige samenleving waarin mensen konden leven zonder angst voor de toekomst. Een wereld waarin kinderen konden opgroeien met geluk in hun hart, een lied op hun lippen en vol vertrouwen voor toekomstig geluk, waarin man en vrouw elkaar konden liefhebben zonder vrees dat hun liefde door economische, politieke staatkundige, afgunstige en naijverige daden getorpedeerd kon worden, en waarin "Geluk" de daden en gedachten van de mensen zouden sturen.

In onze gemeenschappelijke strijd tegen de Duitse barbarij en door de uitwisseling onderling van onze gedachten en dromen voor de toekomst, zijn grote en goede vriendschappen ontstaan en is goede eensgezindheid gegrond geworden, althans voor dat moment. Eensgezindheid in verlangen, in bereidheid te offeren wat

je bezet, zelfs je leven in de waagschaal te stellen voor het behoud van menselijke waardigheid en zelfvertrouwen. Het maakte werkelijk geen verschil in welke groep je werkte, op welke religieuze basis je de ideale stelde, of je Protestant, Katholiek, Jood of Humanist was. Belangrijk was alleen dat je gezamenlijk voor de toekomst van de mensheid vocht.

En dan komt het einde van de oorlog, de lang verwachte bevrijding en de tijd dat je je idealen zal gaan verwezenlijken. Dat is wat je gehoopt en geloofd hebt, waar velen voor gebieden hebben. Op dat ogenblik ben je bereid verder te vechten en je geheel afhankelijk te stellen van het ideaal. Je bent optegelijk dat de tijd gekomen is en je wil alles geven voor de toekomst die zo nabij schijnt. En wat gebeurt er dan?

Dan zie je dat de mensen met wie je zo nader bent geweest, met wie je zij aan zij hebt gevochten en je leven gerisikeerd, je ziet dat deze mensen dan hun uitgesproken idealen opzij schuiven en in een dodelijke strijd voor persoonlijke macht geraken, dan zie je de corruptie en wantrouwen jegens hun naasten vrienden hun hart binnen sluipen, dan worden deze vrienden met goede gedachten plotseling veranderen in zelfzuchtige kleine mensjes die alles en allen verlocchen kunnen om voor zichzelf een machtspositie te veroveren en consolideren en over anderen te kunnen heersen. Dan worden ze in enkele uren herschapen van menselijke wezens met een hart tot gruwelijke caricaturen van henzelf. Ja, dan zie je je droomwereld in stukken vallen en verliest het heden en verleden alle betekenis en belangrijkheid voor je. Dan worden vrienden opzij geschoven, dan worden alle offers vergeten, dan nemen zij die nooit de bereidheid tot offeren hebben gehad de macht in handen. Dan gaan deze lieden besluiten wat Jij doen moet, Wat Jij denken moet, hoe Jij je leven zal moeten inrichten, wat Jij geloven en denken moet, zelfs wie Jij mag liefhebben!

Welnu Elly, ik heb me niet onder deze groep kunnen scharen en geloof nu maar niet dat ik daar rouwig om ben. Maar ik kan geen leiding aenvaarden en geen leiding geven als deze leiding op overheersing en niet op verstandhouding berust. Ik kan anderen niet gelukkig maken en zelf gelukkig zijn in een wereld waar buiten je eigen zeggenschap anderen besluiten wat te doen en hoe te leven. Ik heb het opgegeven en ben gevluht, ofschoon ik nog een paar jaar in de "Paarool"-groep ben blijven werken in de hoop dat ik nog eens een verandering zou zien komen. Maar ik heb tenslotte opgegeven en heb me teruggetrokken van alles en iedereen. Wat alleen was overgebleven was de zorg en verantwoording voor mijn vrouw en kinderen, de strijd voor zelfbehoud. En dat wat ik gedurende en direct na de oorlog heb helpen opbouwen heb ik zien aanwenden voor zelfzuchtige doeleinden zonder ook maar een weerspiegeling van de gedachten die er aan ten grondslag waren gelegd en de offers en levens welke er voor gegeven werden.

Daarmee was mijn geloof in vriendschap verloren en kon ik dat niet meer geven of ontvangen. Ik begon ieders bedoelingen te wantrouwen, verwachtte dat vroeger of later er wel een kat uit de mouw zou komen en je weer gekrabd zou worden. En wanneer je leven gegrond en opgebouwd is op onderling vertrouwen blijft er niet veel van je levensbeschouwing over. Dan is het moeilijk om zonder liefde en vriendschap het leven door te gaan en te blijven geloven in dat leven zelf.

Toch heb me er weer bovenuit weten te werken, maar alleen door mij op mezelf en op het belang van mijn gezin te concentreren. Ik moest eerst economisch onafhankelijk kunnen worden voordat ik weer een geestelijke vrijheid zou kunnen vinden. Ik moest eerst zeker zijn, dat ik tot iets van belang in staat was, dat ik iets kon vinden wat ik, buiten de sfeer van het verleden, kon gebruiken om de mensheid te dienen, ook al was het niet direct in de open en niet altijd zichtbaar. De enigste weg voor mij was om mooie dingen te scheppen welke, alleen al door eraan te kijken mensen gelukkig zouden maken. Als meubelmaker kon ik mooie en goede meubelen maken, maar deze werden weggestopt in een zekere huiskamer en waren alleen bestemd voor de bezitter. Er was een andere en wijders weg voor mij open en dat was de Architectuur. Daarin zou ik weer mezelf terug kunnen vinden, dat was duidelijk voor mij, daarin zou ik een levensdoel kunnen scheppen en mijn verloren geluk terug kunnen vinden.

Ik wist een baantje te vinden op een architectenkantoor in Bilthoven en kon daar heel wat oppikken. Natuurlijk werd ik eruit geschopt toen er niet genoeg werk meer was, maar met de ervaring daar opgepikt vond ik al heel spoedig een baan in Zeist, waar ik twee jaren gewerkt heb en waar ik werkelijk gerespecteerd werd. Toch wist ik dat ik in Nederland nooit Architect zou kunnen worden en de rest van mijn leven als bouwkundig tekenaar zou moeten doorworstelen. Dat was niet mijn eendoel. Om uit te werken wat anderen voor je gekouwd hadden kon me niet veel bevrediging geven. Ik wilde datgene wat in me verborgen lag en waarvan ik zeker was dat het op een goed ogenblik tot openbaarheid zou komen, tot werkelijkheid kunnen maken, zelf de scheppende kracht zijn.

Toen heb ik de beslissing welke ik reeds veel eerder had genomen tot werkelijkheid gemaakt en heb Nederland de rug toegekeerd. De Nederlandse wetten en

de Nederlandse kleinzieligheid maakten het onmogelijk voormij me in dat land te ontwikkelen, waarvoor zou ik dan niet de gelegenheid welke me overzee geboden werd met beide handen aangrijpen. De Australische vertegenwoordiger in Nederland verzekerde mij dat ik geen moeite zou hebben mij verder te ontwikkelen in dat vreemde land. Daarom, en om de verloren vriendschappen en het verloren geluk, met de hoop in mijn hart om iets nieuws te vinden dat het verleden zou kunnen herplaatsen en de zon opnieuw in mijn hart te laten schijnen, daarom ben ik gevlucht. De hoge eisen die ik aan vriendschap had gesteld waren niet langer geldig, zo ik zou het alleen moeten maken. En ben ik daarin geslaagd?

Zover als mijn werk betreft, ja, ten volle. Ik heb een vooraanstaande positie op een groot architectenkantoor en heb me gespecialiseerd in het ontwerpen van ziekenhuizen. Mijn werk en mijn kunnen worden hoog gewaardeerd en als mens sta ik hoog aangeschreven bij hen die boven en hen die onder mij werken. Ik heb me getsabiliseerd als een belangrijk architect en heb daarin bevrediging gevonden. De ziekenhuizen die ik bouw zijn voor de bevolking, voor hun welzijn en gezondheid, de basis voor hun geluk. Te beter ik deze ziekenhuizen maak, te beter en gemakkelijker is het voor de dokters en verpleegsters de patienten te helpen. Zo ik kan met een zekere trots zeggen dat ik hier geslaagd ben. Op hetzelfde ogenblik kan ik zeggen dat ik toch niet trots ben geworden. Ik geloof dat ik nog dezelfde eenvoudige mens ben die ik altijd geweest ben en ik geloof niet dat jij, als je me weer eens zou ontmoeten een vreemdeling in me zou vinden.

Maar ben ik geslaagd om nieuwe vriendschap te vinden, om mijn eenzaamheid te doorbreken?

Ik stel hoge eisen aan vriendschap, omdat ik weet dat andren dat van mijn vriendschap zullen en mogen verwachten. Vriendschap is niet alleen een vriendelijk gebaar alleen maar gemaakt omdat het op dat ogenblik in je kraam te pas komt. Vriendschap is de warme bereidheid van beide kanten om offers te brengen voor het geluk van de ander.

Zulk een vriendschap te vinden bij andere Hollanders in dit land is ten ene male onmogelijk. Bijna elke emigrant is naar dit land gekomen om voor zich en zijn gezin het beste uit de wacht te slepen zonder aanstoot te nemen van wat anderen daaroeder kunnen lijden. Alleen door hardheid in alle opzichten kunnen ze dat bereiken en daarom zijn ze niet geneigd hun harten te verzachten als anderen in nood zijn. Ze zijn niet hier gekomen om offers te brengen maar om de offers die ze gebracht hebben voordat ze konden emigreren zo spoedig mogelijk te vergeten en zich daarvoor schadeloos te stellen. Ze aanvaarden echter graag offers van anderen, dat heb ik ondervonden. Maar als je hen om hulp vraagt zijn ze niet thuis. Ik verwijt hen dat niet helemaal omdat ik zo goed de omstandigheden ken waarin ze verkeren en waarin wij zelf verkeerd hebben. Maar het is nu niet nodig voorbeelden daarvan aan te halen. Wat ik probeer duidelijk te maken is, dat je van de Nederlanders geen vriendschap zal kunnen verwachten. En dat is een voldoende feit.

En dan komen wij tot de Australiers. Wat zijn dat voor mensen en geven zij grond voor het vormen van vriendschappen.

De Australier is een persoon met een eigen karakter. Ofschoon hij oorspronkelijk van Engelse kom-af is, is er nog maar weinig van het engelse karakter te bespeuren. Hij is een optimist en een Happy-go-Lucky. Hij maakt zich geen zorgen voor een verre toekomst. Australie is zijn land en zijn wereld en wat er buiten de grenzen gebeurt heeft weinig betekenis voor hem en daarom is hij een isolationist. Hij houdt van zwemmen, vissen, rugby en peardenraces en is gek wanneer het cricket seizoen aan de gang is. Bovenal houdt hij van zijn bier-tje.

Hij is gemakkelijk mee om te gaan en goeddelijk, zolang je niet te diep zoekt. Hij maakt een goede buurman die je zijn grasmaaschine wil lenen. Hij zal je vertellen wat hij het komende weekeind gaat doen; hij is altijd klaar om je te adviseeren als je om zijn raad vraagt. En verder bemoeit hij zich niet met je.

Hij is een individualist en houdt er niet van om verteld te worden wat hij moet en niet moet doen. In zekere zin is hij nog de Engelse conservatist niet bereid om nieuwe ideeën over te nemen. Hij behoort tot een of andere club waar hij zijn vrienden over een biertje ontmoet en waar hij de laatste rugby uitslagen kan bespreken en zijn geld op een van de race-pearden kan wadden. Zijn vrouw gaat onder tusschen tennissen met haar vriendinnen. Hij leeft vrij goeddelijk met zijn vrienden en gezin, heeft een boot of een auto en neemt zijn gezin op Zondag uit voor een picnic. Twee of driemaal per jaar gaat hij naar de kerk en verder gelooft hij het wel.

Idealen komen nooit naar de oppervlakte en het lijkt alsof hij ze niet heeft. Hij zal er nooit over praten. Hij zal je vertellen wat hij de volgende week plant te doen maar hij vertelt niet wat zijn dromen voor de toekomst inhouden. Waarschijnlijk heeft hij niet zulke dromen. Hij staat liever met zijn beide benen op de grond. Hij leeft zonder grote "ups en downs" en is niet erg emotio-

neel .Het schijnt dat hij nooit precies zegt wat hij werkelijk denkt.Kort-om,ik zie hem als een vriendelijk gemakkelijk mens om mee om te gaan een sul met niet te veel leven in hem.Niet veel in hem om vriendschap op te baseren.

Het politieke leven is hier een grote smeerboel.In veel grotere mate dan in Nederland of in elk ander land dat ik ken.Er zijn drie partijen,de kleine communistische groep niet meegetrekkend.De Liberale Partij met de Prime Minister Robert Menzies als hun leider,de Country Party bestaande uit landeigenaars en boeren en altijd in het zog van de Liberalen en dan de Labour Party bestaande uit communisten,sociaal Democraten,Katholieken en elke andere groepering welke je kan bedenken.Een politieke hutspot van verschillende opvattingen elk te zwak om de anderen te leiden en gesamenlijk te veel verdeeld om de Natie in een verkiezing achter zich te krijgen.Al deze partijen worden gesteund door de bierbrouwers,industriëlen,Dagbladmagnaten,de kleine zakenman,de petroleumcompagnies en de eigenaars van de luchtvaartlijnen,al naar gelang deze baat verwachten van zulk een party.Geen van de partijen heeft een duidelijk omljnd program of beginsel en de regering blijft gezeteld zolang ze goede beloften doen juist voor de verkiezingen gehouden worden.En met een doorgewinterde Staatsman als Menziesdie vlak voor de verkiezingen altijd met vuispuiterij de bevolking op zijn hand weet te krijgen en ze na de verkiezingen weer vergeet,krijgen de andere partijen ,die ook niets te bieden hebben geen kans.Ook hier dus geen grond om door gemeenschappelijke idealen een vriendschap te baseren.

Wat blijft er dan nog over om je uit de eenzaamheid te ontrukken?De plaatselijke ouder vereniging?De schaakclub?Je werk?

Waar je ook gaat en werkt,de verhoudingen tussen mens en mens gaan nooit dieper dan vriendelijk dulden.Dulden en tolereren.Klassenverschil komt niet tot uiting ofschoon er natuurlijk verschil is tussen inkomsten van de timmerman en de bankdirecteur.Maar op Zondag zitten ze naast elkaar bij hun vuuttje op een van de vele picnicgronden beefstuk te roosteren en helpen ze elkaar om hout aan te slopen.Of ze staan naast elkaar te vissen van de rotsen,elk gekleed in een korte versleten broek en een zonnehoedje.Ze helpen elkaar een grote vis uit het water te halen en drinken samen bier uit dezelfde tin.Maar ook tussen hen gaat het nooit verder dan oppervlakkige vriendelijkheid.

Kortom,de Australier is een individualist die alleen maar voor zichzelf en voor het ogenblik leeft en vrijwel zonder enthousiasme is en geen basis geeft om vriendschap te vormen.We hebben niets met hen gemeen,er is geen gelijkgezindheid en er zijn geen gemeenschappelijke idealen.

Wat is het dan in dit vreemde land dat me ondanks dit alles op mijn plaats doet voelen?Wat is het dat je zo van dit land doet houden?Is het de grootse schoonheid van het landschap,een grootsheid die je in geen ander land kan vinden.Of is het de eenvoud van de bevolking,of de bijna altijd schijnende zon,of de afwezigheid van dagelijkse conflicten met je medemensen zoals je die in Holland kan vinden,de afwezigheid van afgunst en naijver?Of is het het hoge bestaansniveau,of de mogelijkheid om je eigen gang te gaan zonder dat anderen er aanstoot aan nemen?Het is zo moeilijk om het duidelijk te definiëren maar het is er ontegenzeggelijk.Ja,we houden van dit land en zijn bevolkingook al voelen we ons alleen zonder vriendschap.

Hoe volmaakt zou het leven hier kunnen zijn als ze vriendschap en emotie konden invoegen.Maar de bevolking is hier gelukkig met wat ze hebben,mogelijk moet ze zo zijn ook recht.De Grootshid

omdat ze zo zijn opgebracht. De grootsheid van dit land laat geen ruimte voor een andere opvatting. Nog niet in ieder geval.

We moeten nu vaststellen en erkennen dat er, naast een succes in mijn werk een grote eenzaamheid is blijven bestaan, een leegte welke we nog niet hebben kunnen aanvullen. Een leegte die niet aan te vullen is met de aanwezigheid en de liefde van een gezin alleen.

Het uiteidelijke doel van het leven is om te blijven bestaan. Dit bestaan als leven wordt gegarandeerd door verschillende belangstellingen. De eenvoudigste belangstelling is die in jezelf. Een beetje grotere is de belangstelling voor je gezin. Een stap verder en je krijgt de belangstelling voor de groep van mensen als vereniging, partij, natie of ras. De volgende stap is de belangstelling in de mensheid als zodanig. We kunnen nog verder gaan, maar het is genoeg voor wat ik probeer duiden, ijk te maken. De mens is gelukkiger naarmate hij meerdere belangstellingen heeft. Je kan het geluk in verschillende graden verdeelen van sereniteit aan de top tot dood aan de onderste sport van de ladder. Ik noem dit de toonschaal van het geluk. Nu, hoe meer belangstellingen je hebt in het leven, hoe hoger je op de toonschaal van het leven en het geluk komt. Het gaat te ver om hierop verder in te gaan want het is werkelijk een hele studie. Maar ik probeer duidelijk te maken hoe en wat ik gevoel. Iedereen zoekt naar het geluk in het leven en probeert de juiste weg te vinden. Ik heb dit geluk gevonden in:

- a) mijzelf; ik heb mezelf teruggevonden en ben tevreden met wat ik ben als mens;
- b) mijn gezin; hoewel er natuurlijk moeilijkheden en verschillen zijn, ben ik gelukkig met wat ik heb en ben tevreden met de taak voor hen te moeten zorgen.
- c) alleen maar gedeeltelijk in mijn werk, waar ik met andere mensen kan omgaan en voor hun welzijn kan zorgen, maar waar ik geen diepe banden, geen echte vriendschap heb kunnen vinden. In ander dan mijn werk heb ik geen verband met een groep, ofschoon een zekere bintens bestaat tussen mezelf en de bevolking als een geheel en ik daarvoor grote belangstelling heb.
- d) het is moeilijk om het geloof in de mensheid te behouden als je de internationale ontwikkeling over de gehele wereld beziet. Maar ik ben zeker geïnteresseerd in het welzijn van de mensheid als een geheel omdat mijn eigen bestaan ervan afhankelijk is. Maar ik voel dat ik geen deel neem in de strijd voor het voortbestaan van de mensheid.

Als ik nu nog even aan de toonschaal denk, op gewaar af dat ik verveeld wordt, dan kan ik zeggen dat ik voor een lange tijd ongeveer halfweg op ben geweest. En dan daar komt opeens een kaart van mensen uit het verleden die vertellen dat de eenzaamheid die je gevoeld hebt in werkelijkheid geen grond had, dat je ondanks dat je zover van elkaar verwijderd bent en elkaar in lange jaren niet hebt gezien of geschreven - toch nog een plaats in sommige harten hebt behouden, dat anderen met warme gevoelens aan je denken, zoals wij nog denken aan de vrienden die wij wel is waar hebben verlaten maar in ons hart nooit hebben kunnen verloochenen. Zulk een blijk van vriendschap komt mijn hart verwarmen en mijn leven verrijken. Wat ben ik dankbaar dit blijk van vriendschap te hebben ontvangen. In gedachten ga ik dan terug naar de tijd waarin deze vriendschap zijn oorzaak heeft. Dan denk ik terug aan de mooie ogenblikken die je samen hebt doorgemaakt en de warmte voor elkaar geboren werd. Dat is wat het leven waarde geeft en wat me onbewust op de been heeft gehouden. Er zijn vele ogenblikken waarin ik met warmte terug denk aan Loosdrecht en alles wat we daar samen hebben beleefd. Dat heeft waarde voor mij ook al zullen anderen hun afkeer laten weten. Niemand kan me ooit overtuigen dat het - zij het te korte - geluk dat we daar gevonden hebben verkeerd, lelijk is geweest. Deze ogenblikken zullen altijd in mijn hart bewaard blijven.

Er zijn vele andere momenten van geluk geweest. Ik denk aan de vele dingen die we gezamenlijk gedaan hebben. Ik denk aan Wilto, aan Wexerom, aan te veel dingen om naar te schrijven en die waard zijn om ze nog eens te herhalen of op zijn minst een ereplaats in je hart te geven.

Hoe goed zou het geweest zijn om jullie allen daar in Israël te hebben ontmoet. Hoe jammer dat het niet zo is geweest. Hoe goed zou het zijn geweest in je ogen de bevestiging van deze warmte te hebben kunnen lezen, de grote vriendschap die toch nog bestaat na twintig jaar. Hoe goed zou het zijn geweest te zien hoe elk van jullie verder ontwikkeld zijn in deze jaren, rijper in denken en voelen. Hoe je was gevormd door je lot.

Ik verlang er naar om nog eens naar Holland terug te keren voordat het te laat is en met ieder van jullie nog eens te kunnen spreken. Voordat er te veel van ons zijn weggevallen. De gedachten aan zulk een ontmoeting maakt alleen al mijn hart aan het huilen.

Maar er zal nog heel wat moeten veranderen voordat ik daartoe in staat zal zijn. Ik heb te vele moeilijkheden ondervonden om aan zulk een trip in ernst te gaan denken en ik hoop alleen, maar dat de omstandigheden zich zo zullen veranderen dat dit in de nabije toekomst mogelijk zal worden.

Ik heb met opzet een relaas van ons doen en laten hier in Australië tot het laatste bewaard. De herinneringen opgewekt door de ontvangst van deze eenvoudige anzichtkaart hebben de belangrijkheid van het heden voor een ogenblik op de achtergrond gedrongen. Maar ik moet je natuurlijk vertellen hoe we gezeild en gezeild hebben.

De veertien jaren dat we hier nu zijn, zijn niet gemakkelijk geweest, er zijn grote moeilijkheden geweest en het heeft ons uiterste inspanning gekost om er doorheen te komen. In de eerste plaats waren daar de moeilijkheden van de emigratie, van het gewend te raken aan land, bevolking en gewoonten. Dan de zwars taak om een levensbestaan te vinden, om een huis te bouwen en de bestaanszekerheid voor je gezin te vestigen. En dan tenslotte de taak-moeilijkste van allen - om je eenzaamheid van je af te schudden en vriendschap te vinden. In sommige opzichten zijn we geslaagd, in andere - misschien tijdelijk mislukt, andere wel onderweg naar vervulling.

De moeilijkheden van de emigratie zijn er direct als de boot van wal steekt. Je krijgt direct te doen met de emigrant en zijn mentaliteit. Je krijgt direct al je eerste les: Wantrouw elke Emigrant. Terwijl je je even omdraait is je fototoestel verdwenen. Je laat je schoenen onder je bed staan en de volgende morgen moet je maar zien wat je aan je voeten moet trekken. Je doet je was in het washuis op het achterdek en als je het aan de drooglijn hangt moet je er bij blijven en elkaar aflossen wanneer het etenstijd is want anders is je wasgoed verdwenen. Als je een douche neemt moet een van je kinderen op je kleren letten als je nog wat om aan te trekken over wil houden. En zo gaat het verder. Aan boord kan je een dekstoel huren maar de volgende dag is hij verdwenen en moet je over het hele schip zoeken om hem terug te vinden. En als je hem dan vindt moet je met je bewijs van betaling kunnen aantonen dat jij die stoel gehuurd hebt en ze zijn brutaal genoeg om jou een leugenaar te noemen.

De hele trip, vijf en een halve week lang, leef je onder zulke spanning, die nog verhoogd wordt omdat er geen rustig plekje op het hele schip te vinden is. Al de emigranten schijnen grote gezinnen te hebben en deze kinderen zwermen overal over het schip, schreeuwen, krijsen en maken ruzie. Er is een speciaal kinderdek waar de kinderen onder toezicht kunnen spelen. Maar de jonge vrouwen-in-charges kijken liever naar de dek-officiëren en de kinderen wordt niet naar omgekeken.

En dan eindelijk kom je in de haven van bestemming. Wat lijkt dat allemaal mooi. En het is werkelijk prachtig, vooral de haven van Sydney. Maar je mag niet in Sydney blijven om te verder naar het "Receptiekamp", voor ons in Bathurst, 131 mile van Sydney over de bergen. We gaan met de nachttrein en de volgende morgen bij zonsopkomst komen we in het "kamp", groepen van plaatjeren barakken, smerig buiten beschrijving, zonder beschieting binnenin. In de nacht vriest het er zo hard dat je ondanks je 5 dekens niet warm kan worden en de ijspegels van het dak hangen in de morgen. Overdag is het er zo heet dat je er niet in kunt zijn. Wij krijgen twee kamers (beter hokken genoemd) toegewezen voor ons zessen en kankeren natuurlijk direct zo goed als we kunnen. We zenden een deputatie naar de Kampcommandant, natuurlijk zonder resultaat, houden protestvergaderingen, houden een demonstratie. Maar wat kan de commandant er aan doen. Hij zit met 3000 opgescheept, waarvan er velen al over twee jaar zitten zonder kans te zien een andere oplossing te vinden. Ze hebben geen werk kunnen vinden omdat ze geen vak kennen en ze de taal niet beheersen. En dus blijven ze maar in het kamp hangen, levende van de sociale verzekering die niet genoeg is om van te leven en ook niet genoeg om van te sterven.

Emigranten met een beetje fut blijven niet wachten totdat ze een baan krijgen toegewezen, maar gaan er zelf op uit. Sommigen hebben geluk en vinden al spoedig een baantje. Dat is niet zo moeilijk. Maar deze baantjes zijn niet in Bathurst of in de omgeving, maar soms honderden kilometers verwijderd. En je hebt geen woongelegenheden voor je gezin. Dus dan moet je je gezin achterlaten en ga je er alleen op uit. Ik vond werk met de spoorwegen in South-Australië en vertrok naar Adelaide om huizen te bouwen voor het spoorwegpersoneel. Ik werd in het spoorweghotel ingekwartierd en vond al spoedig een kans om vrouw en kinderen over te laten komen. Weliswaar zou het grootste gedeelte van mijn wettelijke inkomen worden opgeslokt door de hotelrekening, maar dat was niet zo erg omdat ze mij een huis aanboden in Tailem Bend, een stadje 70 mile van de hoofdstad. Ze beloofden mij een hemeltje op aarde, als je ze maar geloven wilde. We hebben het er 5 maanden volgehouden, 5 maanden waarin we bijna de moed opgaven en ziek waren van heimwee naar Nederland. Oh, ja we hadden een mooi huis, drie slaapkamers, woonkamer, keuken, badkamer en laundry. Maar nadat we de huur hadden betaald, de electriciteit en het water en de huur voor

potten, pannen, borden, dekens en een paar meubeltjes van ons loon hadden zien aftrekken, bleef er zeven pond over om van te leven. En alles was zo verschrikkelijk duur in de enigste winkel die daar door de spoorwegen gedreven werd. Fruit kwam van een plaats ongeveer 100 mile van waar we woonden, maar het ging vandaar eerst naar Melbourne en na op de veiling te zijn gekocht werd dan per trein naar Adelaide gezonden om daar opnieuw op de veiling terecht te komen. Daarna ging het per trein terug naar onze store en bij die tijd was de sinaasappel die oorspronkelijk twopence had gekost nu twee shilling waard geworden. We hebben honger geleden en wisten niet hoe er uit te komen. De spoorwegen hadden ons van Bathurst, 1500 mile ver, laten komen zonder ons er voor te laten betalen maar toen we erover spraken om daar vandaan te gaan vertelden ze ons dat we hen 42 pond schuldig waren. We hebben dat bestreden zo goed als we konden en hebben tenslotte door de hulp van de Nederlandse regering deze schuld kwijtgescholden gekregen. Maar daardoor waren we nog niet weg. Om daarvandaan te komen moesten we de spoorweg gebruiken, de enigste manier die ons open stond en het heeft wat voeten in de aarde gehad een ticket te bemachtigen. Eindelijk konden we dan wegkomen uit dit verschrikkelijke gat en zijn naar New South Wales teruggegaan.

Er zijn andere moeilijkheden geweest in de veertien jaren dat we hier nu wonen. De taal is vreemd en het kleine beetje Engels dat je verdient hebt opgepikt is niet veel waard. De zinnestjes welke je uit je hoofd geleerd hebt schijnen allemaal verkeerd. De eerste de beste man die je in Australië ontmoet - de havenwerker op de kade - zegt: "Howyergoing, Mate" met een vreemd accent en je weet niet of hij je verwenst of welkom heet. Op zulk een moment kan je je alleen herinneren hoe je de weg naar het postkantoor moest vragen en dat zou een beetje gek klinken. Nu kunnen we hetzelfde Australische accent gebruiken en weten dat het juiste antwoord is: "Awright, Matey, Howyergetting on yerself". Maar het duurt een lange tijd voordat je precies weet wat zeje trachten te vertellen en het duurt nog veel langer voordat je weet hoe het hen te vertellen. En zolang je dat niet kunt, wordt je alleen maar als een lastige vreemdeeling beschouwd. Daardoor is het moeilijk om werk te vinden waarvoor je jezelf geschikt acht. Je kan niet van de bevolking en je superieuren verwachten dat ze met jou en met zovelen anderen zoveel geduld hebben om je uit te leggen wat er van je verlangd wordt. Het is veel gemakkelijker om je een hooiweel en een schep in je handen te duwen en je greppels te laten graven voor waterleiding of electriciteitskabels. Of om de emigrant naar de hoogovens te zenden of naar de houtzaagmolens voor eenvoudig ongeschouwd werk.

Om deze redenen moest ik als timmerman gaan werken in plaats van op een tekenbureau geplaatst te worden. Pas na jaren van hard leren en sloven kon ik eindelijk werk vinden op een regeringsbureau, belast met het ontwerpen van Staatshuizen. Later ben ik overgeplaatst naar Openbare werken. En nu ben ik dan eindelijk op de bovenste sport van de ladder aangekomen en kan ik van mezelf zeggen dat ik, althans in mijn werk, geslaagd ben. De taal is natuurlijk geen moeilijkheid meer en het is moeilijker om Nederlands te spreken of schrijven, ofschoon ik er na zoveel kantjes verbaasd over ben hoe makkelijk het mij afgaat.

Zoals ik al eerder gezegd heb, is een andre moeilijkheid het verkrijgen van woonelegentheid. Een moeilijkheid waaraan vele emigranten hun nek breken. Er is een groot tekort aan woonruimte en daardoor is de huur voor de enkele huizen die niet door de eigenaar zelf worden bewoond ontzettend opgedreven. Het is niet ongewoon dat meer dan een derde van je inkomens aan huur wordt besteed. De enigste weg uit is om te proberen geld op te sparen en een huisje voor jezelf te bouwen. Als je gespaard hebt en een zeker bedrag bijeen geschraapt hebt ten koste van je voeding en kleding, uitgezuigd hebt waar je maar even kan, dan is er een kans om een lening van de Bouwkas te krijgen. Maar als je al een derde van je loon aan huur betaalt en dan je gezin moet voeden duurt het vele jaren voordat je genoeg bij elkaar hebt om je lening aan te vragen. Daarom gaan velen eerst een tent kopen en zetten die op in de parken, duinen of kampeerterrainen. Wij waren zo gelukkig om onze tenten van Holland meegenomen te hebben en we vonden een stukje land aan de buitenkant van het dorp waar we ze konden opzetten. Maar de westenwind, welke in die tijd van het jaar stormkracht aanneemt, heeft de tenten een zekere nacht opgenomen en in stukken in de bomen laten hangen. We vonden een paar kamers in een verlaten oude boerderij en hebben daar een paar jaar gewoond. Daarna vonden we een half afgebouwd huis waarin we konden wonen zonder huur maar waarvoor ik het huis moest afbouwen met bouwmaterialen verstrekt door de eigenaar. Zo konden we dus wat geld bij elkaar krijgen en we kochten een goed stukje bouwland. Als je dat hebt afbetaald ben je nog niet ver genoeg om een lening te krijgen en moet je zien bovendien 700 pond bijeen te krijgen. Wij hebben van het geld dat we over konden houden wekelijks of maandelijks wat bouw-

materialen gekocht en zijn de funderingen gaan leggen. Toen we de garage gebouwd met de Laundry welke we als keukentje inrichtten. We woonden en sliepen in de garage, maar later kochten wij een grote tent en hebben die tussen de funderingen opgezet. Weer later hebben we het eerste gedeelte van het huis er omheen gebouwd en konden de kinderen daarin laten slapen. Al ons geld was er in gestoken en je kan begrijpen wat het voor ons betekende dat gedurende een nacht zulk een ontzettende storm opstak welke op een gegeven ogenblik het hele dak van het huis afscheurde en een groot gedeelte van de muren inblies. We zaten met de brokken en moesten weer van voren af aan beginnen te bouwen. Voordat ik verder ga met ons eigen relaas moet ik je eerst eens gaan vertellen hoe de huizen hier gebouwd werden en nog worden.

De eenvoudigste methode is om een betonnen vloer te leggen, dan een houten geraamte op te zetten en dat te beschieten met aan de buitenkant eternit-platen en aan de binnenkant met celotex, presswood of gipsplaten. Het dak kan dan van gegolfd ijzeren platen zijn gemaakt. Als je het een beetje beter wil doen zet je je huis op stenen funderingsmuren en beschiet je de buitenkant van het geraamte met planken op de manier zoals ze dat vroeger in Zaandam deden. Wanneer je deze huizen de eerste keer ziet denk je in Barneveldt te zijn tussen de kippenhokken. Maar later wen je er wel aan en ben je zelfs blij als je er zelf een hebt.

Een betere manier van bouwen is wat ze hier noemen "Brick Veneer". Dit is een houten huis zoals ik hiervoor beschreven heb maar heeft in plaats van de eternit of plankenbeschiëting een halfsteens muurtje aan de buitenkant. Het begint er dan uit te zien als een huisje waarin we in Loosdrecht woonden. En dan heb je natuurlijk de bouwmethode zoals we die in Nederland kennen, stenen huis met spouwmuuren en pannen dak.

De prijzen van deze huizen lopen natuurlijk zeer uiteen. Voor een Timber-framed huis, dat is een "geraamte-huis", om zo te zeggen, betaalt je tussen de 1500 en 4000 pond, voor een Brick Veneer tussen de 3000 en 5000 pond en een stenen huis kost vanaf 4500 pond. Als je rekent dat een pond gelijk is aan 8 Hollandse guldens, kan je zelf omrekenen wat dat in Nederlands geld is.

Wij hadden ons huis gebouwd als een Weatherboard House. Dat is dus een houten geraamte met houten beschiëting aan de buitenkant. Nu moet je niet aan de Zaandamse huizen denken want ik zou een slecht architect zijn als ik niet een modern huis in die constructie kan ontwerpen. Ik zal zien of ik nog een foto van het huis heb en je die dan sturen.

Welnu, nadat de wind met ons huis heeft gespeeld met zulke akelige gevolgen konden we het niet meer verdragen weer zo lang te moeten wachten voordat we weer wat geld bij elkaar hadden en we besloten om een lening aan te vragen. Daarvoor hadden we de hulp ingeroepen van een solicitor, d.i. iemand meer dan een makelaar maar niet zo hoog als een Notaris. Ergens er tussen in. Deze zou voor ons een lening verzorgen en hij heeft het gedaan. Maar hoe. Hij heeft ons in handen gespeeld van de meest harde zakenlui die je kan bedenken, een groep zwendelaars. En deze solicitor was notabene een Nederlander. Het gevolg is ontzettend voor ons geweest. Toen ik met het geleende geld het huis had afgebouwd bleek deze groep het recht te hebben dit huis te verkopen zonder mij daarin te kennen wanneer zij de lening wilden herroepen. En dat hebben ze zonder erbarmen gedaan. Ze verkochten het huis van onder mij en voor een bedrag voldoende om hun lening te dekken. Dat ze daarbij het huis verkochten voor een prijs die 2500 pond te laag was en dat ze het verkochten aan een van hun stromannen die het naderhand weer verkocht 3500 pond hoger, dat was iets waaraan ik niets, maar dan ook niets kon doen. Onze Nederlandse vriend de Solicitor had ons niet uitgelegd wat het contract werkelijk behelsde en hoewel ik er geen bewijzen van heb, ben ik er zeker van dat hij er een goed deel van in zijn zak gestoken heeft. Honderden anderen zijn het slachtoffer van hem geworden. Hij was een Jood en de Bank die de lening verstrekte was de eigendom van Joden. Kan je begrijpen wat er in mij gebeurde toen zij dit, zonder mededogen alleen maar voor geldelijk gewin, uitvoerden? Ik kon niet veel zeggen, mijn raadsman heeft mij dit duidelijk ontraden maar een ding kon ik niet voor mij houden en ik moest het hem zeggen in zulk een manier dat hij me niet voor het gerecht kon slepen. Dit was het: "Gedurende de oorlog heb ik tesamen met mijn vrouw 375 joden van de Duitsers kunnen redden, dit met gevaar voor eigen leven en ik heb er nooit spijt van gehad. Maar nu begin ik er aan te twifelen of dat het waard is geweest." Dat was alles wat ik kon doen om hem te laten voelen wat ik van zijn daden dacht. Het is goed dat ik toen niet een revolver heb gehad want ik zou hem gebruikt hebben.

Het was een schrale troost, dit te kunnen zeggen. Het gevolg van de hele transactie was dat ik failliet ging, het huis moest verlaten en maar weer zien opnieuw te beginnen. We hebben sindsdien in huurhuizen gewoond, omdat, wanneer je failliet bent, je geen eigendommen mag bezitten voordat je faillissement is opgeheven. Op het ogenblik hebben we een huis van het Departement of Main Roads voor niet te veel geld en kunnen elke week een klein bedrag voor onze

creditors afbetalen. Dat is dan terecht gekomen van ons na bijna 14 jaren. Dat we er financieel slechter aan toe zijn als toen we hier voet aan wal zetten.

In mijn hart erken ik echter dat dit niets met Joden in het algemeen te maken heeft. Ik moet erkennen dat onder z.g. Christenen dezelfde ploerten rondlopen welke er op uit zijn van andere onwetendheid profieit te trekken ten behoeve van zichzelf. Het is anders een gek ding dat dit ons werd aangedaan door een Nederlandse Jood nadat we al dat werk voor de joden hebben gedaan. Ik ben nog erg bitter om dit geval maar ben in staat om dit te zien buiten de gedachte die ik toen uitgesproken heb.

Het leven kan raar gaan. Daar zijn we dan na 14 jaar onder omstandigheden welke, hadden we ze vooruit geweten, ons er van behoed zouden hebben naar dit land te gaan. Gelukkig hebben we de risico's niet vooraf kunnen bezien maar het is juist zo hard om de gevolgen er van te voelen.

Misschien is het echter de Nederlandse aard in mij dat ik toch weer de moed heb gevonden om verder te gaan. Misschien ook omdat ik wel móet verder gaan. Ik heb verantwoordelijkheid tegenover mijn gezin te dragen en als ik de paken er bij naar gooi wat moet er dan van hen terecht komen? Zo ik ga verder in mijn strijd om het bestaan. En we zijn nog gezond.

Naar omstandigheden zijn we toch gelukkig. We hebben hier nog een hoop mooie ogenblikken die ons er door heen helpen. We zijn gelukkig met onze kinderen, alle zeven. Ja, we hebben er hier nog drie bij gekregen, een meisje Gerda en twee jongens, Eric en Robert, nu alweer 11,9 en 7 jaar oud.

Drude is al twee jaar getrouwd, erg gelukkig maar nog zonder kinderen, maar daartegen met een auto, een goed huis en een zeilboot. Tony is een Australier maar een van de goede soort. We kunnen goed met hem opschieten en hij heeft de juiste manier als het Drude betreft.

Koert is al twee jaar afgestudeerd van de Universiteit en is op het ogenblik in Delft voor Wetenschappelijk onderzoek Post Graduate Research Work. Hij is daar voor tien maanden, alle kosten betaald door de Nederlandse regering en bestudeert een nieuwe manier van landmeten met behulp van Satellieten in Space. Hij is opgegroeid tot een fijne knul, 22 jaar nu, 23 september, en we missen hem erg hier. Maar het zal nog wel even duren voordat wij hem hier terugzien want ze hebben hem goede baantjes aangeboden op Universiteiten in Noorwegen, Engeland, Rusland en Amerika. Hij schijnt een erg wilde deskundige te zijn, maar ik denk niet dat hij het Russische voorstel zal aannemen. Als hij dat doet zullen we hem wel nooit meer zien, maar hij weet zelf wel en wil tenslotte toch weer naar hier terug. We laten hem maar een paar jaar rondneuzen.

Carla is alweer bijna 20 en is onderwijzeres. Ze heeft trouwplannen en wil later in het Missionwerk. Ze is n.l. verschrikkelijk vroom geworden en dat hoofdzakelijk in de tijd dat zij van huis moest studeren. Ze is onder invloed van Baptisten gekomen en ze is nu, zoals we fat in Holland zouden zeggen, als vijf gemalen poppestront. We zijn er niet erg gelukkig mee maar zullen het als een feit moeten aanvaarden. Marijke is 18 en leerlingverpleegster. Ze is echt geschikt voor fat werk en ze houdt ervan. Overigens is ze het evenbeeld van Jo, in karakter en uiterlijk. Ze hoopt nadat ze geslaagd is een jaar in Engeland te gaan werken en zal dan natuurlijk naar Nederland overwippen.

De drie jongsten houden ons jong. Ze kunnen geen woord Nederlands spreken maar begrijpen wat je bedoelt wanneer je iets in het Hollands tegen hen zegt. Alhoewel ze hier geboren zijn, zijn het echte Dutchies.

Ellie, beste maid, ik heb me weer eens binnenste buiten gekeerd en het is goed geweest. Ook als het voor jou misschien een beetje vervelend is geweest om dit allemaal te moeten lezen, het is voor mij goed geweest om mijn gedachten weer eens duidelijk te definiëren en ik ben nu over de emotie, door julie kaart opgewekt, heen. Je weet nu, zoals ik het weet, wat er in mij omgaat en omgegaan is. Natuurlijk is er nog een heleboel meer te vertellen en ik hoop daartoe nog eens in de gelegenheid te komen. Bovenal hoop ik van jou te horen hoe jij het maakt, hoe je leeft en voelt. In gedachten ben ik bij je. Ook moet je me dan vertellen over de anderen: Bouke, Froukje, Willy Westerweel, Jan Smit, Mirjam en al de anderen. Ik heb de naam van Menachem (spel ik dat goed) gemist op de kaart en daarnaast vele anderen. Ik vraag me af waarom. Leeft Jet nog? Over zijn zo vele vragen die ik kan stellen maar jij moet maar eens beginnen te schrijven. Maar mijn grootste verlangen is om jou en ook de anderen nog eens in levende lijve te ontmoeten. Natuurlijk kan ik me jou alleen nog herinneren zoals ik je gekend heb maar het is een goede herinnering, angstvallig bewaard in een geheim hoekje van mijn hart dat ik alleen weet te vinden. Zouden we teleurgesteld zijn als we elkaar nu zouden ontmoeten. Zouden we vreemden zijn geworden? Ik haat de gedachte aan zulk een mogelijkheid. Maar ik hou van de herinneringen die ik heb en die ik altijd zal behouden.

Veel liefs van.....

Brief van Jaap Lambeck naar aanleiding van een gezamenlijke kaart die hem gezonden werd in augustus 1964 vanuit Israël door de groep.